

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

150 éves hirdetések inas-szegődtetéséről. Általános a céheknel inaszegődtetés alkalmából az a követelmény, hogy a fiú törvényes származású legyen és hogy apja olyan foglalkozást űzzön, vagy űzött legyen, amelyet a közvélemény tisztességesnek tart. Szinte ködbe vesző időkben még az ötvös, fűrdős és molnár mesterség sem számított tisztességesnek, és ilyen mesteremberek gyermekei előtt zárva volt a legtöbb pálya. Nem kívánták meg a hajlamot és nem volt feltétel a legelemibb iskolázottság sem. Másképpen állt a dolog a könyvnyomdászoknál. A XIX. század elejéről három hirdetést közlünk erre nézve a *Magyar Kurir* hasábjaiából. Az elsőt a lap bécsi nyomtatója, HAYKUL tette közzé 1806-ban a 320. lapon:

„Hiradás. Alább irt két jó nevelésű s erkölcsű szegény szüléktől származott Magyar ifjút szándékozik maga tipográfiájában betűszedőnek felvenni, s azon mesterségre tanítani; de olyanokat, a kik mind az olvasásban, mind az írásban jól gyakoroltak legyenek, és életeknek 13-ik esztendejét még felül nem multák. Addig míg az inas esztendőt kitöltik, rendes kosztjok, vagy is asztalok, ruházatjok, fejező öltözetjök, ágyok, e mellett az innepi- és vasárnapokon mulatságra egynéhány garasok is fog lenni. A ki többekről értekezni kíván, a Magy. Kurir elsőbb írójánál Titt. Doct. Decsy Sámuel Urnál magát jelentheti. Költ Bétsben Böjtmás Havának 4-dik napján, 1806-ik esztendőben.

Hajkul Antal Bécsi privilegiatus Könyvnyomtató, lakik a Landstrasse nevezetű külső városban, a 380-ik szám alatt való házban.”

Hogy a hirdetésnek mi eredménye volt és miféle egyének jelentkeztek „értekezésre”, a következő hirdetésből derül ki, amely 1811-ben jelent meg a 8. számban:

„Egy 12 és 15 esztendő közt való Magyar Ifju kívántatik a typografia tanulására (az az a Magyar Kurir szedésére) Bétsben felvétetni. Szükség, hogy ezen ifju jó nevelésű s, egészséges legyen, hogy magyarul, deákul olvasni, írni, beszélni tudjon. A tanulás ideje hat esztendő leszen, ezen idő alatt elegendő étel mellett szállást, ruhát, és vasárnapokon mulatságra való pénzt is kap az ifju, valamint felszabadulásakor tetétől fogva talpig új öltözetet, és ha magát tanulása ideje alatt jól viseli, egy szép arany órát, vagy pedig óra helyett száz forintot fog nyerni ajándékban, Akinek kedve leszen egy ifjút a typografia tanulására ide Bécsbe fel küldeni, méltóztassék Titt. Decsy Sámuel Urat, a Magyar Kurir elsőbb Érd. íróját előre tudósítani, hogy rendelés tetetődhessen az ifju fel vételére. Tsak az a kérés van még hátra, hogy tsupán egy imegben, gatyában s mezt láb, a mellett fején bogarakkal tellyes ifjat, mint már egyszer történt, senki hozzám fel ne küldjön. Költ Bétsben Január 25-ik napján, 1811-ik esztendőben.

Hajkul Antal
Bétsi Tipográfus”

A *Magyar Kurir*t tudvalevőleg Bétsben nyomták, és az bizony telve szokott lenni sajtóhibával, de ez gyakran megesett a legelső magyar nyelvű újsággal, a *Magyar Hirmondó*val is, amelyet pedig a magyar koronázó városban, Pozsonyban indítottak útjára. Az első év, 1780, hatodik számában ekképen nyilatkozik erről RÁT Mátyás

szerkesztő: Több hiba is vagyon, lesz azután is, akár mint vigyázzak; annyival is inkább, mivel magamnak kell a nyomtatásbéli hibákat nyesnem. Aki minden hiba nélkül tud írni vagy betűt szedni, álljon helyenbe és a betűszedő helyébe.”

Ahogy HAYKUL hirdetéséből ki lehet venni, e mesterségre a társadalom kivetettjei is jelentkeztek, amiből az következik, hogy 1810 körül még nem állott a nemes művészet vagy mesterség a régóta megillető helyén Magyarországon.¹ A *Magyar Hirmondó* szerkesztői is megragadják az alkalmat, hogy a nyomdászok érdekében szót emeljenek. 1780-ban az István király napja előtt esedékes szám elhalasztását így jelenti RÁT Mátvás: „A betűszedő engedelmet kér, hogy a jövőendő kedden levő innepet, úgy mint Szent István Magyar Király napját ne kellessék Magyar Ujság rakásával megfertőztetnie. Minthogy különben szorgalmatos ember és a Magyar Hirmondó körül való munkáját mindenkor serényen és kevés hibázással viszi végbe, én is bátorkodom érette esedezni. 1787-ben már egy másik szerkesztő kér szót a szedők érdekében: „Minthogy a mi Könyvnyomtató legényeink istenfélő emberek, s az innepnapokon a szennyből, piszokból kiakarnak öltözni, olly véggel, hogy a husvéti áldozatot tiszta kézzel vigyék végbe: előre jelentetik az érdemes Olvasóknak, hogy a következő Postanapokon, u. m. Apr. 11-ikénn, a mi hirmondó levelünk el fog maradni.” (28. levél, 228. lap.)

A másik hirdetés, szintén a *Magyar Kurirban* (1814. első félév 22. szám.) rövidebben ugyan, de még mindig rávilágít arra tényre, hogy a nyomdászmesterség demokratikusabb volt, mint a céhbeliéé és jobban kitért a kaput a fiatalok előtt: „Trattner János Tamás Pesti Typographus ezennel jelenti, hogy ő a maga Typographiájába szedő inasoknak két Magyar Gyermekeket felveszen, s ha szegények, ruházattal és étellel is kitartja. De az ily Gyermekeknek már olvasni, írni, és két nyelvet tudni kell.”

Ma persze nagyobb a követelmény. A tanulótlól legalább nyolc általános osztály elvégzését kívánja meg a szakma a felvételnél, de ugyanakkor nem öt esztendeig tart a tanulás, csak három évig és fizetésen kívül számos kedvezmény jár a törökvő tanulóknak.

CSATKAI ENDRE

Arany János és a tiszaujlaki könyvtár. E folyóirat hasábjain foglalkoztam a tiszaujlaki könyvtár történetével s alapítójának, DOBY Antalnak alakjával.¹ Utaltam itt arra, hogy az *Évnegyedi Szemle* említi ARANY János és DOBY levélváltását, közöl részleteket DOBY leveléből s teljes egészében hozza ARANY János levelét.² E levelezés nyomait kerestem a MTA könyvtárának kéziratárában. A fentemlített ARANY levelet,

¹ A *Schaltjahr, welches ist der deutsch Kalender mit den Figuren*. 1847. című gyűjteménye a mesterségek öndicséretének a nyomdászokról ezt közli:

„Zwei schöne, der edlen Kunst Buchdruckerei gewidmete Ehrenlieder”.

„... Denn so diese wäre nicht/läg noch viel verborgen,
seit sie aber ist ans Licht/darf niemand gross sorgen.
Wo man was erfahren mag/Hier bekommt man Tag vor Tag.

Was für neues hier und da passiret.

Kaiser, Fürsten, Edelleut? Grafen und Baronen

Werden durch die Kunst erfreut und die theuren Kronen,

Hohe Häupter neigen sich, zu der Kunst ganz williglich

Weil sie ohne selbe nichts wissen.

Wollen die Theologi/Gottes Wort recht preisen

Wollen auch Medici/Ihre Kunst beweisen

Ja will auch ein Advocat/In Processen Schaffen

Rath, muss es erst durch unsere Kunst herkommen.”

Reutlingenben nyomdászházon 1673-as évszámmal ez a felírás díszlik: „Frisch, frei, fröhlich, freundlich frumb/Ist aller Buchdrucker Reichthumb.”

¹ *Magy. Könyvszle.* 1959. 98–103. 1.

² *Évnegyedi Szle.* 1867–68. 3–4. füz. 2. darab 138. 1.

esetleges fogalmazványával együtt, valószínűleg elveszettek kell tekintenünk, — amint elpusztult a főtitkári irattár anyagának jórésze is. A megmentett, igen értékes anyagban azonban fentmaradt 1. DOBYnak ARANY Jánoshoz intézett könyvkérő levele, 2. ARANY János még aznap megírt válaszfogalmazványa, — mely válaszról az *Évnegyedi Szemle* szerkesztője nem tesz említést, — 3. DOBY levelének verzóján ARANY Jánosnak a kérést összefoglaló sorai, 4. ARANY tájékoztatása DOBY sürgetésére, 5. DOBY válasza, 6. ARANY újabb levele, s végül 7. a kisgyűlések jegyzőkönyvében — a könyvtárügyi bizottság javaslata alapján — döntés DOBY kéréséről. Mindezeket lezárja a 8. említett, eredetiben fent nem maradt, szerencsénkre az *Évnegyedi Szemle*ben közölt ARANY levél, melyet a címzettnek a szerkesztő GONDÁhoz írt kísérősoraival s annak megjegyzéseivel fogok alább ismertetni.

E levelezéssel csak formai összefüggésben van DOBY Antal könyvtárának nyomtatott jegyzéke, mely nagy könyvtárainkba valószínűleg annak idején nem jutott el, s utóbb sem került be, — eddig egyetlen ismert példányát ARANY János gondosságának köszönhetjük, minthogy DOBY levelével együtt irattárba tette a hozzá mellékelte levéljegyzéket is.

1. DOBY Antal 1866. aug. 1-én fordul először levéllel ARANY Jánoshoz. Ismereti célkitűzését, könyvtára szabályzatát, törekvését, mellyel

„a szegény néptanítók sorsán ha anyagilag nem, legalább szellemileg ohajtván segíteni, alkalmat nyujtok nekik az önmivelődésre. Polgári kötelességemnek tartottam, hogy vallás különbség nélkül részükre díj nélkül adjak olvassmányt, — írja tovább — mert ezen osztály az, mely legküzdelmesebben keresi kenyerét, legkevesbbé van díjazva, mégis a nevelés terén tőlök legtöbbet várunk. De midőn megtettem e lépést s ajánlatot, most látom, hogy e vállalat a jelen nehéz körülmények közt felül multa erőmet, s azon irodalmi műveket, melyekből a néptanítók a szakjukba vágó ismereteket a történelem, archeologia, földleírás, természet, szám- és nyelvtan mezején gazdagítanák, a vidéki olvasóközönségtől a könyvtár nagyobbitására befolyó csekély díjból meg nem szerezhetem, s így talán nem követek el szerénytelenséget, ha a Tekintetes Urhoz mint hazánkban a tudomány s közmívelődés egyik zászlóvivőjéhez, a magyar Akadémia titkárához egyenesen a népnevelés előmozdítására irányzott jó szándékból azon alázatos kéréssel folyamodom, hogy a *Magy. Akadémia kiadványaiból oly művekkel, melyeket a néptanítók haszonnal olvashatnának, zsenge könyvtáramat feleségellen méltóztassék*. Átérezem a népnevelés egész fontosságát, — hiszem, hogy az e téren haladással karöltve járó tökéletesbedés megnyitja a szellemi s anyagi jólétnek forrásait, belátom, hogy éppen e szegény vidéken itt a Kárpátok hegyláncolata alatt, hol a nevelés ügyét még kezdetleges állapotban találjuk, — tenni kell, ha csak annyit is, hogy a tanítók, — kiknek szűk jövedelmük családjuk eltartására is alig elégséges, és emiatt a szükséges könyvekhez el nem juthatnak, — ne maradjanak éppen a preparandiában nyert tanulmányaikkal, de törjenek előre és tanulmányaikat juttassák el az ifjúság felfogásához; tollam gyenge e tárgy előadásához, mert én mint egyszerű iparos *a műhely mellett éltem le napjaimat s Isten után iparomnak köszönhetem, hogy az irodalom s a néptanítók érdekében tehetek valamit*, — de ugy hiszem, Tekintetes Ur fölismerendi nálam amaz önzéstelen, tisztán emberbaráti és hazafias szeretetből származó törekvést, mellyel parányisággommal a célhoz járulni kívánok, s feltűnhet, hogy egy iparos miért buzgólkodik ugy a néptanítók szellemi haladásán, — fölvilágosításul mondom, hogy boldogult atyám emlékeért teszem, aki azon pályán anyagi és szellemi nélkülözések közt élte le napjait, s áldom porait, hogy a hazaszeretetet belém csepegtette, — de nem csak a néptanítók, de a szegénysorsu iparos társaim is díj nélkül olvasnak könyvtáramból. Ez év tavaszán e tárgyban folyamodtam már báró *Eötvös ömáltóságához, de a hívó vagyok, hogy nem jutott kezeihez, különben kérvényem nem maradt volna kiáltó szó . . .*”

Levele végén bejelenti még, hogy a Nemzeti Múzeumnak két oklevelet küld ajándékba az Akadémia történeti osztályán keresztül. (Valamennyi Arany kiemelése: aláhúzás piros ceruzával.)

2. E levél érkezésének s egyben iktatásának másnapján meg is írja ARANY János válaszáat DOBYnak, a fogalmazványt irattárba helyezte, onnan ismerjük:

„Doby Antal urnak Tiszaujlak
Tisztelt Uram!

Bár mennyire méltányolom is nemes céljait és feláldozó készségét a népnevelés körül az által, hogy kölesön könyvtárát minden vallásu néptanítónak ingyen megnyitotta: mindazáltal sajnálva kell értesítenem, hogy én nem vagyok felhatalmazva könyvek osztására az Akadémia kiadványaiból, hanem minden ilyes kérelmet az Akadémia összes ülése határozata alá kell terjesztenem.

Miután pedig a két havi akadémiái szünet már beállott, az első összes ülés csak majd october végén fog tartatni, a midőn Kegyed ohajtását előterjesztem s egyszersmind a küldött két eredeti német okmányt be fogom mutatni.

Mely értesítés után maradtam Uraságodnak kész jóakarója
Pest, aug. 7. 1866.”³

3. DOBY levelének verzóján találjuk azokat a sorokat, melyekben ARANY János az ülés elé terjesztendő kérést röviden összefoglalja, s egyben iktatja is az iratot:

”597. Ér. aug. 6. 1866.
5. összes ülés

Doby Antal szabómester Tiszaujlakon kölesönkönyvtárát alapítván, melyben a szegény néptanítókat ingyen részelteti, e jótékonyág fejében kér az Akadémia kiadványaiból, egyszersmind egy régi katonai elbocsátó levelet és egy hártýára irt német magánoklevelet küld.”

4. Az augusztusi levélváltás óta eltelt időt valószínűleg sokallván, DOBY levélben érdeklődött, mi lett kérésénck a sorsa. ARANY válaszáat fogalmazványában ismerjük.⁴

„Doby Antal szabómester urnak, Tiszaujlakon
Tisztelt Uram!

Én az Ön kérelmét még a nov. 5-i ülésben előterjesztettem, s az szokás szerint a könyvtári bizottságnak adatott ki véleményre, de a vélemény még nincs beadva s így a döntő határozat még hátra van. Ajándékaiért az Akadémia jegyzőkönyvi-
leg köszönetét fejezte ki, s ha afféléket ezután is küldhet, mindenkor szívesen fogadja. Hogy a hírlapok tudósítói nem említnek meg mindent, ami az ülésben történik, arról nem tehetek; de valóban nincs időm, hogy a folyamatban levő ügyek időnkinti állásáról értesítsem⁵ mindazokat, kik valamiért az Akadémiához folyamodnak.

Egyébiránt tisztelettel maradok Önnek kész jóakarója
Pest, dec. 22. 1866.”

ARANY utasítása a másolóhoz a fogalmazvány bal felső sarkában: Quarto.
5. Eredetiben ismerjük DOBY válaszáat ez értesítésre:⁶

„T. Ujlak 7. dec. 1866.
Tekintetes Arany János urnak Pesten.
Tisztelt Hazafi!

Becses sorait megkapván, melyből értem, hogy még sem feledkezett meg rólam, s ezt tudva sajnálom is, hogy soraimmal talán alkalmatlankodtam, amennyiben elrabortam annyi idejét, míg becses leveleit megírta, ez alkalommal küldök néhány db. mult századi okmányt az Akadémia részére . . .”

Itt következik 5 db kézirat leírása, DOBY megjegyzéseivel. Az utolsó darabot e szavakkal küldi fel:

³ MTA Kvt. Kézirattár, Főtitkári irattár 917/181. 1866.

⁴ MTA Kvt. Kézirattár, Főtitkári irattár 917/228. 1866.

⁵ Törölve: „a feleket a”

⁶ Uo. 904/1866.

„Végre az elhunyt nagy érdemű elnök egy megyei rendelete, midőn még megyei jegyző volt.⁷ Ezek után várva az Akadémia becses küldeményét maradok a Tekintetes Úrnak alázatos szolgája

Doby Antal.”

A levél verzóján ARANY írásával:

„904. Ér. dec. 31. 1866.”

6. 1867 első hónapjában nyilván újabb kéziratokat küldött DOBY az Akadémia számára, — ismerjük az ezt megköszönő ARANY levélfogalmazványt, keskeny, kb. 10 cm-nyire vágott papírsávon, a többi elintézendő ügytől így különválasztva s iktatási pecséttel ellátva; ARANY ceruzával kétszer is rájegyezte: Quarto.⁸

„T. cz. Doby Antal urnak T. Ujlak

Tisztelt Uram!

Ujabb 7 darab oklevél küldeményét a január 7-i akadémiai ülés köszönettel fogadta, miről szerencsém van értesíteni.

A könyvtári bizottság azonban maig sem adott be véleményt az akadémiai kiadványok iránti kérelme tárgyában, s így ez a dolog még mindig függőben van. Tisztelettel vagyok köteles szolgája
Pest febr. 14. 1867.”

7. Végre az 1867. esztendő május 27-én jut a kisgyűlés elé DOBY Antal kérése. A könyvtári bizottság jelentése alapján a következő került be az ARANY vezette jegyző-könyvbe:

„Doby Antal tiszaujlaki szabómesternek azon folyamodványát, melyben kölesön könyvtára számára, tekintettel a szegény néptanítókra, az Akadémia minden kiadványait kéri, bár helyesli szép törekvéseit, nem véli teljesítendőnek, nem látván az akadémiai kiadványokat e célra alkalmasoknak.”⁹

8. Erről a döntésről kellett aztán a titoknoknak a kérvényező DOBY Antalt értesítenie. El is megy a levél 1867. jún. 14. keltezéssel. Az *Évnegyedi Szemléből* közöljük:

„Tisztelt Uram!

A magyar tudományos akadémia a f. é. máj. 27-ki ülésében, könyvtári bizottsága véleményének meghallgatása után, teljesen méltányolta ugyan tisztelt Uraságnak azon szives készségét, hogy kölesönkönyvtárát a szegénysorsu néptanítóknak használatra ingyen nyitotta meg; mindazáltal úgy vélekedett, hogy egy kölesönkönyvtárnak saját kiadványaival segélése annál kevésbé tartozik tudományos feladatai közé, mert az általa kiadott könyvek magasabb tudományos tartalmuak, hogysen azokat a néptanítók némi haszonnal olvashatnák. — Miről értesítve maradok tisztelt Uraságnak kész szolgája

Arany János titoknok

Pest 1867. jun. 14.”¹⁰

E folyóirat az alábbi cím alatt közli a levelet és a hozzáfűzött szerkesztői megjegyzéseket: „Hiteles adat, mely hazai közműveltségünk mostani állapotját jellemzi.” Ismerteti az előzményeket, bár — mint mondtam fentebb — hiányosan, ugyanis ARANY 1866. aug. 7-i, érdemben semmitmondó, de azonnali válaszát nem említi. Az egész ügyet határozott, de tartózkodó hangon kommentálja, az Akadémia elutasító válaszáért a közműveltség, különösen pedig a tanítók műveltségének fokát marasztalja el, mondván:

⁷ Dessewffy Emil.

⁸ Uo. 31/1867.

⁹ MTA Kvt. Kézirattár. Kisgyűlések jegyzőkönyvei 1867. 151. 1.

¹⁰ *Évnegyedi Szle.* 1867—68. III—IV. füz. 2. darab 138. 1.

„Mi egyszerűen följegyezvén a lettdolgot, ez által kívánjuk figyelmeztetni a hazai minden felekezeti néptanítókat. Nyilván bevallotta im a magyar tudós társaság ő felőlök, hogy nem ismerheti el még ma őket a tudomány közvetítő orgánumaúl a nép és önmaga közt.”¹¹

Egyébként e „lányomnak mondom, menyem értsen róla” beszéd mellé közli a könyvkérő DOBY Antal őszinte szavait is:

„Igaz, hogy nem sokat vártam, de ennél mégis többet. Az én iparos fejembe nem fér az, hogy éppen azon intézet, melynek hivatása volna a tudományokat népszerűsíteni, terjeszteni és megkedveltetni, — azon tudományos intézet olyan nyelven ír, hogy a nemzet nem érti . . .”¹²

Nagyon valószínű, hogy elsőrenden a kisgyűlések jegyzőkönyvének áttanulmányozása adta GERGELY Pál tollára a következőket: „Időnkint ez évben is akadnak csodabogarak Arany napi postájában. . . Doby Antal tiszaujlaki szabómester kölcsönkönyvtárat akar alapítani az akadémiái ajándékkönyvekből. . .”¹³ Mindenkinek türelmesen válaszolgot. . . kereken, de udvariasan megírva: reménytelen a kérése.”¹⁴

Miért végződött ilyen kelletlenül DOBY Antal könyvkéresi ügye?

Az a mód, ahogyan ARANY János DOBY első levelében kiemelt bizonyos mondatokat, rokonszenvre és érdeklődésre mutat. Aláhúzza azt, hogy milyenfajta munkákat kér könyvtára számára, — hogy büszkeséggel emlegeti műhelyét, — s úgy tetszik, az Eötvöshöz írt levél említésének aláhúzásából, mintha utána akarna annak is nézni, mi lett e levél sorsa. Az elkedvetlenedés az 1866 augusztusában és 1867 telén-tavaszan írt sorokat összehasonlítva szembetűnő. A kisgyűlési jegyzőkönyvben már az szerepel, hogy DOBY az Akadémia minden kiadványait kéri, — az ARANYnál szokatlanul későre húzódó (máj. 27. — jún. 14.) válaszáadás pedig bizony nem csupán a hírül adandó döntés tényében, hanem megfogalmazási módjában, hangjában is elzárkózó. ARANY János nem szorol mentegetésre, — ha sajnáljuk is a tiszaujlaki könyvtárra való tekintettel, hogy így végződött ez az ügy — jól tudjuk, milyen nehéz idők voltak ezek az évek ARANY életében. Csupán emlékeztetőül ennyit: Juliska halála mérhetetlen fájdalom forrása, — egyben a szalontai „egy kis független nyugalom” ábrándjának szétfoszlását is jelenti. A porosz háború, fia katonáskodásának kérdése, a kolerajárvány aggasztja 1866 őszén. A titoknokság amúgy is terhes napi munkája mellett jegyzői teendőket is el kell, hogy lásson. Az 1867-es esztendőt meghülésekkel, reumával kezdi és folytatja egészen áprilisig. Akkor másfajta gondok következnek: beköltöznek az Akadémia palotájába. A DOBY ügyét lezáró levelet jún. 14-én írta, — 15-én kapta meg ARANY a Szent István rend lovagkeresztjét. — Ez az, amit nem vetett, csak aratott, s amely kitüntetés elhárítása érdekében sokat tárgyalt Eötvössel, kérve, ha lehetséges, hárítsa el feje felől; WENCKHEIM Béla belügyminiszternek is írt egy levelet ez ügyben. A királyi kézirat jún. 9. keltezéssel a DOBYnak szóló levél írása idején már bizonyára tudomására jutott.

Nem tartozik ugyan a tiszaujlaki könyvtár ügyéhez, mégis érdekes (s talán össze is függ DOBY kiadványkérése azzal) itt megjegyezni, hogy éppen ARANY János indítványozta 1867-ben, hogy a „többéven át meddön maradt jutalmi díjakból időnkint népszerű kiadványokat jelentessenek meg, különböző tudományágakból. Így adták ki a fűvészet, csillagászat, fizika s bölcsészet kis kézikönyveit.”¹⁵

ARANYhoz írott első, 1866. aug. 1-én kelt leveléhez DOBY Antal mellékeli könyvtára katalógusát is. A bevezető néhány mondatát tintával aláhúzza, ugyanígy az im-

¹¹ Uo.

¹² Uo.

¹³ Az én kiemelésem P. I.

¹⁴ GERGELY Pál: *Arany János és az Akadémia*. Bp. 1957, Irod. füz. 11. 29. l.

¹⁵ GERGELY Pál i. m. 31. l.

presszum fölé ajánlást írt: „Tekttes Arany János Urnak Pesten.” E könyvjegyzék jobb felső sarkán láthatjuk ARANY iktatásának nyomát: „Ad $\frac{597}{1866}$ ”. ARANY maga is aláhúzta piros ceruzával a DOBY megjelölte sorokat a bevezetésben: „...ellenben a Néptanító urak vallás különbség nélkül ingyen olvashatnak.”

DOBY levelének mellékletenként maradt tehát fent az eddig ismert egyetlen példány e könyvtári katalógusból.¹⁶ A címlap arról is tudósít, hogy már vidéki lerakat is fejlődött ki a tiszaujlaki kölcsönkönyvtárból: „Beregszászban a könyvek kezelésével Keszler József úr van megbízva. Ardó utca 279. sz. a.”

E katalógus 1866 első hónapjában kerülhetett az olvasók kezébe, — DOBY bevezető sorainak keltezése ugyanis 1865. dec. 1.

A tiszaujlaki könyvtár két katalógusát eddig csak említésekből ismertük. Ez a második, tehát kiegészítő katalógus kell, hogy legyen. Az első 1860 körül jelenhetett meg, tudjuk, hogy a könyvtár 1867-ben „1000-nél jóval több darabot számlál.” Mint-hogy ez a katalógus 322 művet tartalmaz, — ellentétben eddigi feltevésünkkel¹⁷ kétségtelenül az első katalógust ismerte GONDA László, nyilván még máramaroszigeti tanároskodása idejéből, — bár cikkét 1867-ben írta. Ezt igazolja az is, hogy az általa leírt jegyzék 17 lap terjedelmű s borítóján található DOBY nőiszabó műhelyének hirdete, ami itt nincs.

Az állomány megoszlására vonatkozó feltevésünk a kiegészítő katalógus ismeretében is helyesnek látszik. Valóban tekintélyes számban fellelhetők e könyvtárban a magyar klasszikusok, van ZRÍNYI, CSOKONAI, KAZINCZY, VÖRÖSMARTY, PETŐFI, ARANY, sőt FALUDI, EÖTVÖS, TOMPA stb. is. JÓKAI és JÓSIKA sorozatok mellett megtaláljuk VERNE és V. HUGO, G. SAND regényeit. Nem tudhatjuk, az első katalógus ismerete mennyiben változtatná meg a képet, — itt érezhető aránytalanság látszik az érzelmes olvasmányok javára (VAHOT testvérek, VAHOTNÉ, EMILIA, CZAKÓ, DEGRÉ, VADNAY, BEÖTHY László, ABONYI Lajos, TÓTH Kálmán stb.). A hasonló jellegű külföldi munkák még kevésbé színvonalasak. VAS Gereben és BOROS Mihály e katalógusban is szerepelnek, bár az elsőben nyilván sokkal több, levelekben is említett művel (*Boldogházi esték* stb.). Sokkal jobban érvényesült, úgy látszik DOBY saját jóízlése a népszerű tudományos művek összeválogatásánál. Könyvtára gazdag útleíró, gazdasági művekben, legérdekesebb természetesen a történeti tárgyú könyvek tekintetében. Megszerezte KEMÉNY János és BETHLEN MIKLÓS önéletrajzát, SZABÓ Károly kiadásában ROGERIUST és ANONYMUST, a *Nádor-kódex* TOLDY-féle kiadását. MACULAY: *Anglia története* éppúgy megtalálható DOBY könyvtárában, mint KÖVÁRY László: *Erdély története 1848–49-ben*, vagy IMREFFY: *Magyar menekültek Törökországban*. E katalógus moralizáló anyagát nem primitív „tanmesék” teszik, RENAN: *Jézus élete és egy Anti-Renan* c. mű is megtalálható, valamint GALGÓCZY: *Mire nevelje a magyar ember gyermekeit?* Érdekes, hogy megvan a könyvtárban ERDÉLYI János: *Népdalok és mondák*, valamint GAÁL József: *Népmesék* c. műve, RIEDL Szende: *Az Igor hadjárata* — s egy DOBYT — mint jellegzetes *Vasárnapi Ujság* olvasót bizonyára érdeklő munka: PÁKH Albert: *Magyar ember könyvtára*. Felsoroljuk itt a szép számban fellelhető, néha csak egy, más-kor több összefüggő évfolyammal feltüntetett folyóiratokat, hetilapokat is: *Regélő*, *Honauerü*, *Pesti Divatlap*, *Nemzetőr*, *Hölgyfutár*, *Képes Ujság*, *Két Garasos Ujság*, *Népbárát*, *Családi Kör*, *Családi Lapok*, *Hölgydivatlap*, *Divatcsarnok*, *Magyar Színházi Lap*, *Erdélyi Múzeum*, *Magyar Gazda és az Iparosok Lapja*.

¹⁶ Doby Antal kölcsönkönyvtára Tisza-Ujlakon és Beregszászban. Beregszász, 1865; Dcák György ny. 15 l.

¹⁷ *Magy. Könyvszle.* 1959. 102. 1.

Ennél többet csak az első, 1860—65. között megjelent könyvjegyzék esetleges előkerülése esetében tudnánk mondani a tiszaujlaki könyvtár állományáról. A könyvtár történetének vizsgálata a közvetlen könyvtártörténeti adatokon túl ARANNYAL kapcsolatos emlékek sorát is felszínre hozta. Nem volna érdektelen irodalmunk nagyjainak könyvtári kapcsolatait módszeresen felkutatni, akkor is, ha olvasói egy-egy könyvtárnak, akkor is, ha — mint néha előfordul — könyvtárügyben is tevékenykedő hivatalosak, vagy éppen könyvtárosok, mint pl. PÁKH Albert vagy MÓRA Ferenc.¹⁸

PAPP IVÁNNÉ

Szabó Ervin és a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara Könyvtára. Ez a könyvtár ötven évig a hivatal üvegmáriumában meghúzódó kicsi házi apparátus. A századfordulón mintegy varázsütésre európai viszonylatban is figyelemre méltó nyilvános közigazdasági szakkönyvtárrá válik.¹

Mi módon volt ez lehetséges és hogyan esett meg? Ennek elképzeléséhez szükséges talán a Kereskedelmi és Iparkamara (az alábbiakban : K) múltjából egyetmást vissza-idézni.

A K. az 1850-es évek császári egyeduralmának egyik első gazdaságpolitikai alkotása. Bevallott célja eredetileg az iparos-üzletes polgárság számára valami oly önkormányzatfélélet nyújtani, amelynek keretében kifejezhesse szakmai közóhajait, közvetlenebb kapcsolatba jusson az összbirodalmi gazdasági igazgatással. Annak az igazolására, hogy a kormányhűség, a Gutgesinntheit komoly jutalomban részesül, első kísérlet történik egy foglalkozási csoporton belüli önkormányzatféle és demokratikusnak festő mutató választójog engedélyezésével. A kamarai illetéket fizetők apraja-nagyja egyformán és közvetlenül választja a meghatározott tagszámú kamarai testületet. A be nem vallott cél, a látszatoktól kívül, hogy működjen valami közeg, amely „szabad” vagy akár tájékoztató sajtó híján közvetítse a kormányhoz a gazdaságilag, politikailag fontosbodó rétegek nehezményeit, óhajait.

A K. közel százados élete legszélesebb általánosságban így választható :

1. A császári merev önkényuralom és az enyhülő ridegségű átmenet az úgynevezett kiegyezésig (1850—1867) gazdaságilag főfontosságú időszak, mert Magyarországon e másfél évtizedben több a közérdekű alapvető újítás és reform, mint előzőleg századok alatt. Jellegzetessége : hozzásimulás az összmonarchiai elgondolásokhoz. Csak kivételesen észlelhető némi regionális igény hangsúlyozása. A K.-i intézmény kettőssége : a választott, tehát váltakozó testületi elem és a kinevezett, állandó hivatali elem egyensúlya még csak kialakulóban van. A K. közzhatósági felszólításra jelentést tesz és csak kivételesen, szerény keretek közt kezdeményez.

2. Az alkotmányos korszak az 1890-es évekig. Az újabb szabású — némelyek szerint korai — kapitalisztikus magyarországi üzleti élet némi kialakulásával az ipari és kereskedelmi jogalkotás, közigazgatás és gazdaságpolitika még elég simulékonyan követi az osztrákét. Bizonyos különleges magyar üzleti érdekek felismerése éppen csak csírájában mutatkozik, egyelőre szórványosan és szerényen hangsúlyozódik. A K. kapcsolatát a kormányközegekkel főleg „Irodája” tartja fenn, és nem véletlen, hogy ez idő tájt a K.-i iroda vezetői SZVETENAY Miklós (1833—1894) és STEINACKER Ödön (1839—1892) titkárok, országgyűlési képviselők, akik e minőségükben igyekeznek tőlük telhetően közbenjárni az érdekelt szakkörök javára.

¹⁸ Vö.: BÓDAY Pál: *A könyvtáros Móra Ferenc*. Szeged, 1954. (Szegedi Egyet. Kvt. kiadv. 17.)

¹ *Minerva*. Jahrbuch der gelehrten Welt.

3. A banktőke Magyarországon való üzleti próbálkozásaiival, a közlekedés javulásával kezd a nagykapitalisztikus vállalkozási forma úgy ahogy nálunk is kibontakozni. Párhuzamosan jut hatalma teljére a kezdeti magyar, konzervatívnek nevezett kormányokat leváltó „szabadelvtű”-ként ismert rendszer. A vidékies Budapest hovatovább városias jelleget ölt. Tetőpontja felé halad a magyar „nemzeti hegemoniára” törekvés mind az országon belül, mind a Monarchiában.

A kormány a K. alakulásába közvetlenül soha nem avatkozott. Erre szüksége sem volt. Hiszen a kamarai választások — bár papírforma szerint általánosak voltak és titkosak — soha nem hoztak olyan közgyűlési határozatot, amely a kormány elgondolásai-
val ellenkezésbe került volna.

Az eddig szereplő tárgyi szempontok közé itt egy-két személyi vonatkozás is bekvánkozik. Az első világháború előtti K. jelentékenyebb elnöke KOCHMEISTER Frigyes (1816—1907) gyógyszeru-nagykereskedő volt. Jellegzetes alakja a régi vágású konzervatív pesti német nagypolgárságnak. Ez a feltörekedett szűkkörű csoport vagy már örökkösként, vagy valami üzleti monopólium birtokában került bele a forradalmat követő „enrichissez-vous” korszakba. Megvagyonosodván, a kiválóbbjai sem igen tanúsítottak elég érdeklődést közügyek iránt; de ha mégis, akkor hiányzott a képességük, hogy helyi, szakmai érdekeken túlmenő, országos gazdasági ügyekben állást tudtak volna foglalni, utat mutatni, vezetni.²

4. 1893-ban KOCHMEISTER örökébe egy újabban felszínre került életrevaló csoportnak ugyancsak tipikus egyénisége lépett: LÁNCZY Leó (1852—1921). Viszonylag fiatalon már vezére egy friss szabású nagy banknak, a Pesti Magyar Kereskedelmi Banknak, amely ha kezdetől nem is volt a legtőkeerősebb, de biztosan a legleleményesebb és legvállalkozóbb. LÁNCZY országgyűlési képviselő is. Nem egy a sok közül, hanem főltte gyakorlatias üzletember-politikus; céltudatosan szoros kapcsolatban a kormánnyal, pártvezérrel —, aki a kormánynak a saját üzleteihez szükséges jóindulatát megszorgálni képes volt és hajlandó is.

Az új elnök nem hangsúlyozta székfoglalójában, de úgy gondolta el, hogy a budapesti K.-t, amely eddig bérhelyiségben meghúzódó szerény „iroda” volt, mutatós, tekintélyes, lehetőleg országos fontosságú hivatalos érdekképviseleti testületté kell kiépíteni. Hiszen ez csak egy vetülete volt a már jó ideje mutatkozott törekvésnek, hogy Budapestet valódi nagy- és fővárossá kell tenni. Béccsel versenyzővé. Íme — mondták — Várpalota, Opera, Kuria; mind külön, mint a császárváros megfelelői. A pesti K.-nak is palotának kell lennie, hogy verje a bár testes, de bérkaszárnás bécsit.

A tervező MEINIG Artur (1853—1904) derekas munkát végzett. A komoly kőpalota ízlésben, kivitelben verte a millenniumi építkezések legtöbbjét. LÁNCZYt a létesítendő palotának csak a külseje, főcsarnoka érdekelte; a többit az építésre bízta. A hivatal igényeit MEINIG a rangidős pár offciálissal beszélte meg. A vezető titkár FRITZ Péter (1892—1909) szűkszavú, fáradt hivatalnok, aki cleget vélt tenni kötelességének, amikor előre iktatott lajstromba fektette le, hogy hány hivatalnokának mennyi szoba elegendő. Jegyzékének utolsó pontja: „rak- és szertár; irat- és könyvtár” volt. Úgy gondolta el, hogy mind e „tárak” rozoga almáriomai egyszerűen átkerülnek régi helyükről az újba, és minden marad a régiben. Ellentétben ezzel az ócska elgondolással, dr. KREJCSI Rezső (1859—1928), a rangban második tisztviselő komoly tervvel járt. KREJCSI — hadd jegyezzem fel róla — külsejében, lényegében regényes jelenség volt.

² KOCHMEISTERT — akkoriban úgy suttozták — az bírta a teljes visszavonulásra a közéletből, hogy a Német Színház leégése után ő volt újjáépítésének főszószólója. Báróságát pedig a királytól — állítólag — fájdalomdíjként nyerte. HÜTTL Tivadar v. kamarai alelnök közlése.

Hivatalát, mint sok más, a kenyérért vállalta ugyan, dolgozva amennyit illet; mint magánember azonban lelkes műkedvelő tudós volt. Korának avatott marxistájaként³ szoros kapcsolatban állt a maroknyi hazai tudományos rokon érdeklődésűekkel, köztük a legfiatalabb, de legtehetségesebb SZABÓ Ervinnel.

SZABÓ Ervin (1877—1918), akiről az alábbiakban részletesen lesz szó, az Országgyűlési Könyvtárnak volt gyakornoka. Ide a volt tanára, PULSZKY Ágost (1846—1901) juttatta be. PULSZKY volt kiválóbb tanítványaival szoros kapcsolatot tartott és őszintén érdeklődött SZABÓ sorsa iránt is.

KREJCSI Rezső nemcsak javaslatot tett az építéssel tartott értekezleten egy modern tudományos K.-i könyvtár létesítésére, hanem elgondolását bizalmas sürgősséggel közölte SZABÓVAL és egyben PULSZKYVAL is.

PULSZKY a képviselőházban, a Szabadelvű Körben sűrűn találkozott LÁNCZYVAL, és nem maradtak hatástalanul reá a tudós pártelnöknek ilyféle beható érdeklődései, kérdései: hogy „... hallom, milyen remek az új kamarai palota...” „... olvasom, milyen érdemleges reformokat tervezel...” „... Gondolom, tervbe van véve egy nemzetgazdasági könyvtár is talán...?”⁴

Azután, hogy LÁNCZY erre az illetékes és nem közömbös helyről jövő érdeklődésre egyes részletekbe is belement, úgy téve persze, mintha ő is gondolt volna egy létesítendő könyvtárra, PULSZKY diplomatikusan még azt is beleszötte a beszélgetésbe, hogy ha nincs már valakije, akkor figyelmébe ajánlana egy fiatal parlamenti könyvtárost, volt jeles tanítványát, aki bizonyára elsődrendű elgondolásokkal tudna neki szolgálatára lenni.

Nos, ez elég volt ahhoz, hogy LÁNCZY magáévá tegye a könyvtár létesítésének gondolatát, és magához keresse SZABÓ Ervint. Minthogy a komoly, kimért ifjú tudósféle az emberismerő bankvezérre benyomást tett, a maga hirtelen-határozó módján mindjárt föl is szólította, tegyen javaslatokat egy közgazdasági könyvtár létesítésére. SZABÓ, akit a feladat nem ért váratlanul, egy-kettőre kész írott tervvel tért vissza ez ügyre.

Részletes előterjesztésének vezéreszméi ezek voltak:

A K. nemcsak pest—bécsi, de európai viszonylatban is magas színvonalú nyilvános közgazdasági szakkönyvtárat létesít.

A gyűjtemény nemzetközi anyaga, osztályozási rendszere, elhelyezése, használata, az olvasók útbaigazítása, a kutatók kényelme és vonzása tekintetében a legújabb és legcélszerűbb elveket és gyakorlatot követi.

A könyv- és folyóirat-alapanyag hazai és külföldi könyvtári és antikvár beszerzése és kötése⁵ előre meg nem határozható keretű hitelt igényel:

a jövőbeli beszerzések költségvetése úgy lesz megállapítható, hogy a könyvtár eredeti színvonala állandósulhasson;

³ Évtizedeken át, áldozatosan, híressé vált szocialista könyvtárat gyűjtött. Különlegességei közül említendők: dokumentumok a munkásmozgalom történetéről, a párizsi kommunáról, 1848—49-ről, hírlapok s egyéb nyomtatványok a nagy francia forradalom korából, MARX egy fontos műve az író sajtókezü bejegyzéseivel, pótlásaival. A gyűjtemény az 1920-as években került Prágába, majd onnan a moszkvai Marx—Engels Intézetbe. Vételára állítólag 10 000 dollár volt. Családi közlés. — L. KÓHALMI Béla: *Dr. Krejcsi Rezső könyvtára*. Könyvtári Szle. 2, 3. sz. 1914. márc. 15. 88—91. l. (Könyvtári séták.)

⁴ STURM Albertnek, a kormány-félhivatalos Bud. Tudósító szerkesztőjének (1851—1909) közlése.

⁵ A könyvkötő munkát régtől az ÉRCZHEGYI-féle műhely teljesítette. Később KNER Erzsébet könyvkötőmester is részt vett benne. Nem ment akkoriban fényezés számba, hogy SZABÓ rendelkezésére a standard-folyóiratok és lényegesebb könyvek erős félbőr-kötést kaptak; minden egyéb, még a röpiratok is, jó egészvásznak. Az első világháború végén e téren is szerényebbek lettek az igények.

az első szervezés és berendezés időtartamára rendkívüli személyzet szükséges. A végleges személyzetről szervezeti és költségvetési gondoskodás lesz szükséges.

LÁNCZY a SZABÓ testes memorandumát megnézetlen félretéve, kérte, hogy inkább mondja el neki tervét. Figyelmesen meghallgatva, ennyit felelt rá: „Rendben van! Csináljon mindent a legjobb belátása szerint! Csak egyet szeretnék még: ha a megnyitásra kiadhatnánk a könyvtárnak egy díszes katalógusát is.”

SZABÓnak erre viszont két megjegyzése volt: a katalógus, ha a könyvtár szabályosan gyarapodik, már megjelenésekor sem lehet teljes. No meg oly költséges is, hogy felmerül a kérdés, nem volna-e jobb annak előállítási árért is inkább könyvet vásárolni?

LÁNCZY jóindulatú mosollyal így zárta le a tárgyalást: „Állapodjunk meg abban, hogy a könyvek kerülhetnek annyiba amennyibe. Így azután katalógus kiadásának nem lesz köze a könyvbeszerzéshez. Ami pedig a könyvjegyzékre vonatkozó szakszerűségi aggályt illeti, azt nem osztom. A katalógus célja elsősorban nem tudományos, hanem főleg elegáns propaganda, emelni fogja a Kamara presztizsét. Ha pedig elévül, adhatnánk ki újat is. Tessék talán a nyomdába adásnál mindjárt szólni is a FALKnak,⁶ hagyja állva a „Satzot” minden esetre!

SZABÓ Ervin vasakarátával, munkabírásával, gyakorlatiasságával mesés gyorsan és tökéletesen teljesítette vállalt feladatát. Pedig még tetézte dolgát, hogy a könyvtártervezésben járattan építésznek is mindenben kezére kellett járnia.

Legfontosabb teendője volt a négy nyelvű szakirodalom áttanulmányozása és javának kiválogatása, megfelelő osztályozási rendszernek a gyűjteményhez alkalmazása.

Egy, az országban újszólván ismeretlen könyvtártípus megalkotása is szaporította munkáját. Olyan könyvtárat képzelt el, amely kényelmes otthoniasságával, könyvnyűvé tett használhatóságával ne csak kielégítse, de vonzza is, ösztönözze is igénybevevőit. Ezt a célt szolgálta volna a tetszetősen komoly és egyben intim berendezés. Pl. célszerűen tervezett olvasó- és munkaasztalok, részutállásra emelhető lappal, karos munkaszékek, futószőnyeges parketta, belső ruhatár és mosdó.

Újítás kívánt lenni a könyvtárnak gondosan kitervelt tájékoztató (reference) szolgálata, másfelől a könyvek oly mód elhelyezése, hogy az olvasó egyszeri útbaigazításra maga találhatja meg könnyen a polcon azt, amire szüksége van.

Ennek az elgondolásnak a lényegéhez tartozott a különválasztása a magasabbrendű könyvtárosi munkának — könyvismeret, útbaigazítás — a mechanikus segédmunkálatoktól. Annak a közkönyvtári visszásságnak lehető kiküszöbölésére gondolt, hogy a könyvtárosi munkát rásózták majd mindig tanulatlan, hol ügyeskedő, hol fontoskodó és akárhányszor zsarnokoskodó „könyvtárszolgákra”.⁷

SZABÓ kezdő korától fogva érdeklődött a könyvtárügynek nemcsak tudományos, hanem mindennemű más gyakorlati vonatkozásai iránt is. Sokágú nemzetközi kapcsolatot tartott fenn a bibliográfus világgal, a nemzetközi könyvvarusággal.⁸

⁶ FALK Zsigmond (1831—1913) egy ideig a K. alelnöke, 1868 óta igazgatója a Pesti Könyvnyomda rt.-nek, amelyben LÁNCZY vállalata érdekelve volt. A K. kiadványai LÁNCZY idejében rendkívül felszaporodtak és mind ebben a nyomdában készültek. SZABÓ Ervin és HIRSCH Lipót Franklin társulati nyomdaigazgató (1841—1920) közlése.

⁷ Velem esett meg pl., hogy egyetemi koromban első közkönyvtárunkban Émile ZOLA-nak a naturalista regényről szóló tanulmányát kérve, azzal a szemüveg-főlötti megrovással kaptam vissza kívánatlapomat: „Itt nem lesznek Zolák olvasva.”

⁸ SZABÓnak szoros kapcsolatai voltak USA-beli intézményekkel, szakemberekkel. Levelezésben állt többek közt Melvil DEWEY-val (1851—1931) a „decimal” osztályozás kezdeményezőjével. E rendszert továbbfejlesztve, SZABÓ 1911-ben módosító javaslatokat terjesztett a brüsszeli nemzetközi könyvtári kongresszus elé.

Ez összeköttetéseit akkor is igénybe vette, amikor Budapest tanácsa a megfelelő helyiség nélkül szűkölködő Városi Nyilvános Könyvtár számára új épület létesítését határozta el és javasolta a közgyűlésnek. A megtervezés érdekében igénybevett szak-körök LAJTA Béla építész (1875—1920) SZABÓ ajánlására messzemenően támogatták. (L. *Emlékirat Községi nyilvános könyvtár létesítéséről Budapesten*, 1910.). BRAUN Róbert (1879—1937), SZABÓnak éveken át könyvtári jobbkeze, említette, mi előnyt jelentettek amerikai útjában SZABÓ ajánlásai. De USA-beli szakkörök is igénybevették az ő bibliográfiai s egyéb tájékoztató szolgálatait. Néha oly mérvben, hogy kénytelen volt egy-ké hívét is segítségül hívni. Emlékezetemben maradt az *American Gypsy Lore Society* nemzetközi cigánybibliográfiája, amelynek hasábos levonata azzal érkezett, „pillantson bele”-hibátlan-e magyar vonatkozásaiban? Az este SZABÓ felejtethetlen kesernyes mosolyával kérdez: „érdekelnek-e a cigányok?” Gyanútlan igent biccentvén, már kezembe nyomta a vasok csomót azzal, hogy akkor én „pillantsak bele” helyette. Cigánykedvelésemet — minthogy a levonatot a dús magyar irodalomnak csak töredékét tartalmazta — sok órási munkám bánta. Amidőn ezt a rég elfelejtett furcsaságot vagy harminc évvel utóbb nyomtatásban vizontláttam Chicagóban — mégpedig az említett egyesület elnökének, Mr. HAMILLNAK házában — mélan olvastam előszavában nevemet „ama kiváló európai cigánykutató tudósok” sorában, „akiknek e mű megalkotásában oroszánrészük volt...”. SZABÓ ezt a kissé mókás utólagos beiktatást előttem elhallgatta — és ez volt mosolygó végbúcsúja tőlem...

Az első könyvtári szakember volt talán Magyarországon, aki jól ismerte, teljesen felértékelte a népkönyvtárak szociális munkájának részletkérdéseit. Ezért fordult főleg Észak-Amerika felé, ahol a népkönyvtárak és a könyvtári tömegkiszolgálás akkor a legmagasabb fokot érték el.

A K.-i könyvtár létesítésekor legelőször nyervén szabad kezét, nemcsak az amerikai DEWEY-féle „tizedes” könyvtári osztályozási rendszert vette át, hanem egy sor amerikai könyvtártechnikai újítást is átültetett. Itt csak az állványszerkezetet és a polcberendezést említet. Mindkettőben az akkor legfejlettebb, részben szabadalmazott amerikai típusokat használta fel. A gyártással és felszereléssel ezeknek a tüzetes rajzai és mintái alapján a Schlick—Nicholson-gyárat bízták meg.

Az eredeti, teljesen vasszerkezetű, fémlemezes könyvtárpolc-berendezés emeleteskiszakozatos volt, és csak a két egymásba nyíló teremnek falait követte; a nagyobbik teremben kettősen, azaz másfél uccásan. Az egyik, kisebbik, szabadon maradt teremközépi olvasóhelyiség, a másik pedig könyvtári munkahelyiség céljait szolgálta.

Mellékesen: az épület palotaszzerű elgondolásával járt a nagyobbik teremnek oly tágasra tervezése, hogy noha túlméretezett munkaasztalokat raktak belé, még mindig kongott volna az ürességtől, ha az építész utólag terjedelmes bőr-körpamlagot nem helyez a közepére — túlméretezett mennyezet — csillárral e kerevet fölött.⁹

Ez persze némiképp ellenkezett a szándékolt amerikaias műszaki gyakorlatiasággal (functionalism), már csak azért is, mert a pamlagnak nem volt egyéb létjoga, hacsak nem a terem közepén levő fűtőtest-nyílás elburkolása. Ami pedig a csillározási illeti, a világítótest nem világította meg eléggé a könyvespolcokat; ezért pótlólag huzalos kézi villanylámpákat kellett beszerezni, amelyek akkori kezdetlegességükben ugyancsak nem voltak kielégítőek.

Tökéletleneknek és majdnem feleslegesnek bizonyultak az újfajta polcok is. Különlegességük az lett volna, hogy a könyvek magassági méreteihez képest és helytakarítás végett legyenek könnyen elhelyezhetőek és könyvestül átemelhetőek. Ennek a célnak az illesztőrugószerkezet nem tüzetes kigyártása és a tökéletlen zománcozás folytán nem feleltek meg.

⁹ A könyvtár külföldi alkalmi látogatói a pamlagot és a szőnyeget hajlamosak voltak holmi „keleties tünet”-nek minősíteni. Prof. B. HARMSNAK, a kieli Weltwirtschaftl. Institut igazgatójának és Prof. Stefan BAUERNEK (Zürich) közlése.

Az ugyancsak amerikai rendszerű, akkoriban újszerű, cédulakatalógusfiókok és az ezeket magukba foglaló szekrényberendezések utángyártását szabadalmi leírás és rajzok nyomán a THEK-gyár vállalta. Ez tovább adta a FEIWEL szakcégnek — kinek, minek hibájából, nem tudni, — de a fiókok akadoztak, később sem sikerült ezeket tökéletesen rendbehozni.¹⁰

Ki tudja, mi lett volna a könyvtárból, ha SZABÓ kezében marad! Ámde ő eleve átmeneti munkának tekintette és alighogy elkészült vele, átvette a Fővárosi Könyvtárat.¹¹

LÁNCZY a kamarai könyvtárba először és utoljára akkor pillantott bele, amikor a K. 1900. november 11-én „ötvenéves fennállásának és újonnan épített székháza felavatásának megünneplése alkalmából díszülést” tartott. Formális köszönetet mondott mindazoknak, akik közreműködtek ebben az alkotásban, és SZABÓval többet nem találkozott, a továbbiakban a könyvtárat az Irodára bízva.

Lássuk, hogy alakult sorsa, és bocsássuk mindjárt előre, hogy SZABÓ fent érintett elgondolásai nagyrészt ábrándnak bizonyultak.

A könyvtár állandó rendelkezései mellett akkor igyekezett egyes szakirodalmi csoportokat fokozott gondossággal kiegészíteni, ha valamely közgazdasági kérdések a törvényhozást, az érdekelt szakköröket, vagy a főtörvényeket különösebben foglalkoztatták, vagy ha maga a K. lépett föl kezdeményezőleg valamely ügy körül. Ily alkalmak voltak pl. a nagyobb ipartörvényreformok, a munkásbiztosítás államosítása, élelmiszertörvény életbeléptetése stb.

A könyvtár egyes szakágazatai akkor is szükségszerűen gyarapodni szoktak, ha a K. ügyköre bővült; mondjuk, amikor a Budapesti Árumintavásárt magánkézből átvette, a Vámpolitikai Központot, az Orsz. Hitelvédőt szervezte, amikor az első világháború gazdasági központjainak felépítésében, majd felszámolásában közreműködött, vagy a Konjunktúra Kutató Intézetet létesítette stb., stb.

Említsük végül azokat a rendkívüli kiegészítő beszerzéseket, amik úgy adódtak, hogy egyes kamarai vagy gazdasági magánérdekképviselői szakírók és előadók, más külső szaktudósok jelentékenyebb szakmunkáikat a könyvtár igénybevételével készítették el.

A könyvtár anyaga, mint láttuk, három tömbből tevődött össze: az eredeti házi instrumentumból, a SZABÓ által fölépített szakkönyvtárból és az ezt gyarapító folyamatos pótszerzeményekből, cserépéldányokból.

Rendkívüli gyarapodásként említendő a HELTAI-féle¹² könyvtár egy részének beolvasztása. HELTAI Ferenc főpolgármester (1861—1913) fiatal korától gyűjtötte a köz-

¹⁰ Az újszékházba költözés alkalmából a rangosabb tisztviselők akkoriban divatos, ún. „amerikai” irodabútort óhajtottak. SZABÓ figyelmét nem kerülte el, hogy a régi helyiségbeli lim-lom közt néhány szép régi mestermunka is akadt. Kései empire íróasztal, pulpitus, álló fogas, karszék, iratpolc és óbécisi írókészlet. Ezeket a könyvtárosi szögletbe mentette. Hivatalbalépésemről végig örömmel telt bennük; úgymint VALERO első k. elnök mesteri könyvatos arcképében is.

¹¹ A sors játéka, hogy a SZABÓ szívéhez nőtt Fővárosi Könyvtár, amelyet ő modernül — célszerű vasbeton — üveg épületben óhajtott volna látni, a Károly kaszánya rozoga szállájából a szegényes Reáltanodába kerüljön, majd végül barokkos grófi lakban kössön ki. És hogy a Kamarát is, a Wenckheim-palotát is ugyanaz a MEINIG terveze...

¹² A megmaradtakat egyebűt értékesítve, eladási árukból az V. Kerületi Népház nyilvános könyvtárának alapját szereztem be özvegy HELTAINÉ alapítványaként. HELTAINÉ kért, válasszak ki bármit emlékül férje könyvtárából. Én egy zsebben elférő két apró kuriózumot kerestem ki. Az egyik egy régi vasúti menetrend volt, amelyről utóbb kiderült, hogy a világ legrégebbi efféléje, címlapján a london—greenwichi vonat színes képével. A másik: kicsi magyar országgyűlési ercklye: Heltai választókerületének gondosan bekötött jegyzőkönyvecskeje, amelyben föl voltak sorolva a reá szavazott választók nevei, a felvett „napidíjuk”, illetve „költésmegterítésük” összege és az átvétel elismerő aláírásuk, községenként igazolva hitelesen a jegyző által is. Mindkettő elkallódott. (Lásd a 19. jegyz. végét.)

lekedésügyi, városgazdasági, közüzemi irodalmat. Javaslatomra a K. megvette belőle a könyvtárát kiegészítő szakműveket.¹³

A K. saját kiadványait eleinte németül, utóbb magyarul adta ki.¹⁴ A mind terjedelmesebbé vált évi jelentést nemcsak az Ausztriával való szoros gazdasági kapcsolat miatt adták ki továbbra németül is, hanem azért is, mert a hazai érdekelt üzleti körök egy része nem értett még elég jól magyarul, és avégből is, hogy a külföldi intézményekkel való kiadványcsere-viszonyt fenn lehessen tartani és kiépíteni.

A SZABÓ-féle könyvtárrendezés kiterjeszkedett az osztrák és külföldi kamarák, rokonintézmények gazdasági szabad érdekképviselői testületek időszaki kiadványainak összegyűjtésére, nyilvántartására is. Az említett díszes könyvtárkatalógus,¹⁵ valamint a német évi jelentés fejében nemcsak rokontestületek, hanem bel- és külföldi szakiskolák, szakkönyvtárak, sőt közhatóságok is szívesen küldték kiadványaikat. Minthogy azonban ez a csereszolgálat állandó gondos nyilvántartással, levelezéssel, szállítási teendőkkel, és így költséggel járt, SZABÓ Ervin távozása után hovatovább jelentéktelenné zsugorodott, a terjedelmes szakgyűjtemény holt teherré lett.

A könyvtár első lényeges munkatöbblete úgy adódott, hogy a megnövekedett hivatal a sürgősen kiszolgáltatandó házi érdeklődők számát szaporította. A háborús igazgatás pedig új jogszabályokat és egyéb tudnivalókat termelt, amelyeknek figyelemmel követése, egyeztetése és rendelkezésre bocsátása mindennapos szükségletté vált. Fokozottan fontosbodott az időszaki kiadványok szemmeltartása és hivatalból tudomásul veendő anyaguk gyors és teljes használhatóvá tétele. Ebben a munkában ridegséggel határos rendet kellett tartani, mert egyes tisztviselők rangidős minőségükben vagy ügyeskedéssel „ráültek az összlapokra”, és meghiúsították a hivatali kooperációt.

E szükségletből adódott a könyvtárral szoros kapcsolatban álló Kamarai Újságarchívum létrehozása és felépítése. Gondos gyakorlatiassággal megválogatott minden irányzatú hazai és elérhető külföldi napi- és hetilapok közleményei befutásukkor azonnal — szakavatott átolvasás, beosztás, ívekre ragasztás és csoportosítás után — az érdekelt osztályvezetők, azaz szakelőadók kezébe jutottak.

A cikkeket, azután, hogy hivatalos használatra körözték, visszakerültek az Archívumba, ott rendszeres csoportosításban oly módon rakták le, hogy utólag is bármikor könnyen ki lehetett emelni őket.

Új munkatöbbletet adott a tudományos és egyéb szakfolyóiratok cikkeinek osztályozása — nyilvántartása is.

Szót érdemel végül még egy akkor talán ugyancsak magában álló K.-i nyilvántartás: egy (gazdasági) jogi és közigazgatási mozgómutató. 1909-ben fektettem le és csináltattam 1938-ig. Kellett, mert megjelentek ugyan az egyes számbajövő hivatalos és félhivatalos kiadványok időszaki tartalomjegyzékei, sőt olykor összefoglaló indexei is, de

¹³ Tárgyalásra került még két más értékesebb könyvtár: a PULSZKY Ágosté (1902), valamint az egyesített MANDELLO Károly és Gyula-féle gyűjtemény megszerzése is (1919). Minthogy csak részben illettek bele a K. könyvtárába, holott e hagyatékokat egészben kellett volna átvenni, elálltak a megszerzésüktől. Így az egyik a Társadalomtudományi Társaság könyvtárának vált alapjává, a másik tudtommal a Műegyetem közgazdasági karáé lett.

¹⁴ A házi nyomtatványok (jegyzőkönyvek, felterjesztések, emlékiratok, évi jelentések, alkalmi kiadványok) maradék példányait vagy hatvan éven át rendszertelenül rakták félre. Ha nagy ritkán valamiért vissza kellett nyúlni, senki sem tudta, mi hol van az összevisszaságban. Egy belső költözés során a maradványokat selejteztetve, rendeztetve, jegyzékbe foglaltattam és kinyomattattam. (A Bp. K. nyomtatványainak időrendi jegyzéke 1850—1912. Bp. 1913. 44 + 6 l.)

¹⁵ A korlátolt példányszámban előállított díszmű hamar elfogyott. A gyarapodásokkal állandóan kiegészített kézírata várta az utánnyomást LÁNCZY visszavonulásáig. Majd kiderítetlen módon eltűnt. A katalógus könyvészeti ritkasággá vált.

ritka időközökben, néha késedelmesen. Utalásaik pedig sokszor szükséztűak, hiányosak voltak. De előfordultak precedensekként figyelemre méltó hatósági állásfoglalások, döntések, amik nyilvánosságra nem kerültek.

Használhatóságát fokozták a lehetőleg kimerítő utalások és a könnyű áttekinthetőség. Első ízben alkalmazták itt az amerikai „visindex” rendszerű többszínű cédlulázást.

A könyvtár befogadó képességét mintegy három évtizedes rendszeres gyarapítás után növelni kellett. Az újonnan szerelt állványok a nagyobbik termet betöltötték, csak a nélkülözhetetlen könyvkezelési munkahelye maradt szabadon. Ezzel említett szalonszerűsége megszűnt. A gyártást újból a Schlick-gyár végezte.

A párhuzamosan kibővült Újság-Archívum, amelynek munkája részben ebben a teremben, részben három emeleti szobában folyt, a könyvtár mögötti udvari félalagsorban egyesült.

Elindulásakor a könyvtárat teljes nyilvánosságúnak tervezték. Ehhez képest — minthogy a bőséges publicitás a LÁNCZY-féle k-i politikának tartozéka volt, a napi sajtó rendszeresen hozta, hogy „a Kamarai nyilvános könyvtár nyitva hétköznap...”. De e kommuniké nem sokáig ment ki, és a könyvtár nyilvánossága végleg feledésbe ment. Ami tehát a könyvtár általános használatát illeti (1908—1938), annyi bizonyos, hogy az utcáról, mondjuk a nagyközönség köréből, senki a lábát oda be nem tette. Ennek az érdeklődéshiánynak oka kis részben kereshető abban, hogy a k-i könyvtár csak helyben volt használható. Inkább azért nem jelentkeztek futó látogatói, mert az átlagolvasó a mindennapos magyar szakirodalmat a többi régibb nyilvános könyvtárban is meglelte. Viszont az érdeklődés magasabb színvonalú, vagy ritkább és főleg külföldi közgazdasági szakirodalom iránt az országban általában elenyészően kicsi volt.

A többi, szakmai vagy hivatásos használók, mind az állandóbbak, mind az alkalmiak, a következő csoportokból tevődtek össze :

házi igénybevevők : a k-i szakelődők, azaz a tisztviselői kar kisebbsége ;¹⁶ továbbá a K. által bizonyos időszaki vagy állandóbb jellegű szakmunkával megbízott külső munkaerők¹⁷ és elvétve egy-egy kamarai tag ;

állandóbb külső látogatók : hivatalos és nem hivatalos érdekképviselői szakemberek ;¹⁸

¹⁶ Ez az eredetileg igen csekély létszámú, szorosan vett fogalmazói kar belépésekor hét volt. (A vidéki K.-ák egyidejű létszáma kettő, kivételesen három volt.) Ez a szerény létszám három alkalommal gyarapodott rendkívüli módon tetemesre. Első ízben az első világháború idején adódott hirtelen munkaszaporodással. Ezzel egyidejűleg VÁGÓ József ügyvezető (1877—1948) általános k-i szervezeti és munkaterv kibővítést tervezett és hajtott végre új ügyosztályok egész sorának szervezésével. Ez az egyébként bécsi mintára készült szükséges újítás ugyancsak tetemes létszámszorulatot vont maga után. Majd néhány évvel az intézmény megszűnése előtt dr. ÉBER Antalnak, a K. utolsó elnökének kezdeményezésére szerződttetett a K. egy egész sor kiemelkedő színvonalú, fiatal, akadémikus képzettségű munkaerőt.

¹⁷ A K. évi jelentését pl. és annak német fordítását hosszú ideig KASITS Péter (1849—1914) volt min. tan. készítette. Közlekedési, szállítási tarifaügyekben, kereskedelmi-, jogi- stb. szakkérdésekben gyakran rendkívüli külső erőket vett igénybe.

¹⁸ „Hivatalos”, azaz törvényesen kötelező, idetartozó érdekképviselői testületek voltak : a Kereskedelmi- és iparkamarák, valamint az Ipartestületek. Nem hivatalos, azaz magán érdekképviselői testületek feloszlottak területileg : országos és helyi jellegűekre. Az általuk képviselt foglalkozása szerint voltak : általánosak, pl. Országos Magyar Keresk. Egyesülés, és szakmaiak, vagy speciálisok, pl. Fűszerkereskedők Egyesülete. LÁNCZY igyekezett ezeket állandóan „kézben tartani”, azaz fejekből kamarai tagokat csinálva, vagy más módokon politikájukat a kamaráinak alárendelni. Ez az ő befolyásával — 1-2 legnagyobbat kivéve — sikerült is. Volt persze néhány jelentéktelen, néha személyes szereplésvágyból fenntartott látszat-egyesület is. Ezekre gondolva mondotta a szigorú erkölcsű Szász Zoltán publicista, hogy „a nyárspolgári hiúság ugorkafái.”

egyéb szakemberek ; nevezetesen : elméleti és gyakorlati szakkutatók, napilapok, szaklapírók, szaktanárok, könyvszakértők, lexikográfusok stb.

Egész kivételesen jelentkezett rövidebb-hosszabb időre egy-egy külföldi kutató, szakíró is ; és legvégül megemlíthetők azok az igen ritka ausztriai és külföldi igénybevevők, akik különleges magyar vonatkozású kérdésekkel, rendszerint írásban fordultak a könyvtárhoz.

A könyvtár vezetését SZABÓ Ervintől VÁGÓ József mellékfoglalkozásként vette át. Ő a K. rangban negyedik, de legtevékenyebb tisztviselője volt, aki munkaideje túlterheltsége folytán figyelmét csak a beszerzésekre fordította, a többi teendőket egy segédhivatali alkalmazottra bízta. Ez időben állandóan csak egy hivatalszolga tartózkodott a könyvtárban.

VÁGÓT könyvtárosi minőségében ugyancsak mellékfoglalkozásként én váltottam fel 1908-ban. Kezdő lévén, kevesebb hivatali elfoglaltsággal, több időt szentelhettem a könyvtári munkának. De amikor mind a hivatali, mind a könyvtári teendők más helyen jelzett körülmények közt felszaporodtak, külön könyvtári (archívumi) személyzetet kellett alkalmazni. A könyvtár felügyelete, irányítása azonban végig ügykörömben maradt.

Amikor a K. hivatásos könyvtárszemélyzetet volt kénytelen szerződtetni, nem akadt szakképzett, gyakorlott jelentkező; így SZABÓ kilátásba helyezett jóindulatát és a rendelkezésére álló, bevált községi könyvtárapparátust kellett igénybe venni. SZABÓ állandó testi gyengesége és nyomasztó elfoglaltsága mellett is kézben tartotta a gondjaira bízottak bedolgozását.¹⁹

A könyvtár és archívum véglegesített és hosszabb ideig szolgált alkalmazottai voltak :²⁰

ATLASZ Márton (1919—1947). A Keleti Akadémián kiképzett kereskedelemügyi miniszteri külkereskedelmi, szaktudósító volt. Szépirodalmi munkái is jelentek meg, valamint a Közép-Keletre vonatkozó írásai.

BARCZA Imre (1916—1938) könyvtárosi alkalmazott volt. Több bibliográfia és magyarországi turistakalauz szerzője.

KIRCSNÉ, TAKÁCS Mária (1924—1947) a Budapesti Tud.-egyetemen szerzett bölcsésztdoktori és tanári oklevelet.²¹

¹⁹ Kivételes meggyőző és rábíró ereje többeket — néha engem is — fokozott tevékenységre sarkallt. Így vállaltam — kissé közérdekből, főleg kedvéért — csomó bibliográfiai és szakirodalmi munkát. Pl. a *Magyar társadalomtudományi bibliográfiát* (1909—1912) összeszedni a K-i és a Városi könyvtár anyagából. Kezdeményezésére társasan rendeztük sajtó alá HARKÁNYI Ede (1879—1909) *Magyarország története 1790-1848* című — csonkán hátrahagyott — művének kéziratát. Bár nálam járatosabb jeles historikus volt, engem kért, hogy a mintegy négyötödében kész munkát egészítsem ki a szerző feljegyzéseiből, forrásjegyzékéből. Ő maga a nyomtatás hálátlanabb, időtráblóbb robotját vállalta. Kérésemre átnézte ugyan munkámat, jó tanácsokat is adva, de az előszót úgy szövegezte meg (a Társadalomtudományi Társaság könyvkiadó bizottsága nevében), hogy én egyedül szerepeltem benne, mint a posthumus munka befejezője, sajtó alá rendezője. A kiadás háborús okokból eltolódott, majd lehetetlenült, mert a nyomda az évekig állva hagyott szedést szétosztotta. A nálam maradt egyetlen revideált és betördelt korrektúra levonat, kivándorlásom után — egyéb Budapesten raktározott kéziratokkal együtt — elveszett. Közük voltak : CSAPÓ-POLITZER Zsigmondnak — a régi magyar szocialistának (1852—1928) — feljegyzései, levelei, a WODIANER bankár-cégnek — főleg arisztokrata ügyfeleire vonatkozó — üzleti papírjai ; SZENDE Pál (1879-1934) vártüzértishti haretéri naplója stb.

²⁰ E neveket emlékezetből sorolom föl. Lehet, hogy lajstromuk hiányos.

²¹ Első jeles, alapos forrásmunkája : *Társadalmi állapotok és törekvések Magyarországon 1830—1847*. Budapest, 1909, a szakirodalom kárára nincs könyvtárosi forgalomban.

MARTON Klementina (1917—1925). Képesítése azonos KIRCZNÉVEL.

NÁDAS Rózsa (1937—1946) budapesti közgazdasági egyetemi doktor.

PEISNER Károly (1920—1942) a Budapesti Egyetemen szerzett matematikai tanári oklevelet. Közgazdasági irodalomban is tevékenykedett.

SARKADI Klára (1915—1919). Iskoláit Nagyváradon és Genfben végezte.

Ebben a lajstromban csak a könyvtárosi és archiváriusi szakmunkát teljesítők szerepelnek. Mellettük állandóan dolgoztak a K. segédhivatalából beosztott irodatisztek, segédtitviselők is.²²

A Tanácsköztársaság — megszüntetve a Kamarát — bizonyos teendőit a Kereskedelemügyi Népbiztosság hatáskörébe utalta. A Kamarai Iroda felszámolásával néhány rangidős kamarai titviselő volt megbízva; a többiek egy részét a népbiztosság vette át.

A könyvtárról nem történt intézkedés; ezért, minthogy a Közoktatásügyi Népbiztosság a könyvtárügy intézésére megbízottakat küldött ki, érintkezésbe léptem, mint a K.-i könyvtár volt vezetője, a bizottság tagjaival (DIENES László, KÓHALMI Béla), majd a népbiztóságon oly értelmű megokolt tervet terjesztettem elő, hogy a könyvtár önálló szakintézményként tartassék fenn.²³

Eljárásom eredményeként az illetékes kebelbeli Főiskolai-osztály intézkedett, hogy a könyvtár mint közvetlenül a közoktatásügyi főhatóság alá rendelt önálló nyilvános intézmény fennmaradjon;

hogy helyét megtartsa;

hogy addigi alkalmazottai munkájukat addigi fizetésükkel folytassák;²⁴

hogy a könyvtár fenntartási, dologi kiadásai, az addig való mérvben, tovább is rendszeresen folyósíttassanak.

A könyvtár a Tanácsköztársaság ideje alatt változatlan mederben folytatta munkáját; szokott nyári békéjét csak egy rövid zavar szakította meg.

Pár nappal a jelzett átvétel után ugyanis a könyvtári személyzet, amikor egy reggel munkába akart állni, zárva találta a K.-i palota kovácsoltvas kapuját, és a bejáratban elhelyezett fegyveres őrség, valamint egy falitábla azt jelezte, hogy a ház azontúl kizárólag egy katonai parancsnokság és a hozzátartozó őrség céljára fogja szolgálni. A Honvédelmi és a Közoktatásügyi Népbiztosság elnöki osztályával folytatott rövid telefoni eszmecsere során tisztázódott, hogy félreértés forgott fönn. A katonák elvonultak és a bejáratban közoktatásügyi rendeleti számmal ellátott táblát helyeztek el, amely

²² A felsoroltakon kívül még a következőkre emlékszem, akik alkalmi, rendkívüli és archivumi munkában (lajstromozás, leltározás stb.) rövidebb ideig vettek részt: BAKTAY Ervin író, indológus, a költő JÓZSEF Attila, KREJCSI Ágost egyetemi hallgató, MIKES Lajos szerkesztő, POGÁNY Ferenc, SCHWARTZ Eduárd, VÁRNAI Zseni költő, ZAREMBA János nyug. dsidás százados.

²³ Szerző közlése némi kiegészítésre szorul. A könyvtári megbízottak 1919. ápr. 5-én értekezletre hívták a volt K. könyvtárosát és a volt érdekképviselők könyvtárosait. Itt ismertették azt a tervüket, hogy egy létesítendő nagy központi könyvtár körül alakítják ki a szakkönyvtárak és a közművelődési könyvtárhálózat rendszerét. Az értekezlet megállapodott abban, hogy addig is, amíg a volt érdekképviselők könyvtárai a központi könyvtárral kijelölt Szabó Ervin Könyvtárban egyesíthetők lesznek, ezek anyaga a volt K. könyvtárával közgazdasági könyvtárrá és archívummá egyesítendő. A könyvanyag nagy része a K.-ba át is szállított. Az új szakkönyvtár neve Magyar Közgazdasági Könyvtár és Archívum lett. L. *A Tanácsköztársaság Könyvtárügye*. 1919. 2—3. jún. 1. 7. l. (A szerk.)

²⁴ Engem a változás nem érintett, mert tanári állásom volt a Főváros Közgazdasági Főiskoláján.

jelezte, hogy az épület a Közoktatásügyi népbiztosság céljait szolgálja. Ezentúl az épületben a könyvtáron, a K.-át „likvidáló” hivatalnokokon kívül, csak a színházi és zeneügyi politikai megbízotti hivatal maradt.*

VARRÓ ISTVÁN

ISTVÁN VARRÓ: ERVIN SZABÓ AND THE LIBRARY OF THE BUDAPEST CHAMBER OF COMMERCE AND INDUSTRY

The library of the Chamber of Commerce and Industry, founded in the fifties of the last century, had — by the turn of the century — developed into a special library of economics. The merit for this is due to Ervin Szabó in first line who, up till then, had worked as a junior clerk in the Parliamentary Library. Leo Lánczy, then president of the Budapest Chamber of Commerce, called upon Ervin Szabó to elaborate a scheme for the establishing of a library of economics.

Ervin Szabó soon completed his project. His plan was to build up the collections of this library to meet all the requirements put to a special library of economics, in fact he aspired to shape it into an outstanding public library not only in the Austro—Hungarian Monarchy, but on an international scale. After approval of his plan, Szabó proceeded to carry it out in a speedy and efficient manner. He devoted attention to all details of library development, such as architectural construction, inner decoration, choice of suitable classification systems, development of up-to-date reference services, etc. He adopted numerous new techniques (book-stacks, shelf-constructions, card-catalogues, Dewey's decimal classification system). But after a short time he resigned his post with this library (right from the beginning he considered his work there as temporary only) to take over the management of the Budapest Municipal Library.

The work begun by Ervin Szabó was continued by József Vágó, in part-time only. Owing to overwork, Vágó devoted his attention exclusively to acquisitions. In 1908 István Varró became Vágó's successor, who was able to bestow more time upon library work. — Even after leaving the library of the Chamber, Ervin Szabó continued giving assistance to it: the Chamber library had no trained personnel and in order to help developing the library's services, Ervin Szabó made trained librarians from his own staff available to it.

* A szerkesztő utószava. VARRÓ István dr., a Kamara volt titkára, bibliográfus, közgazdasági író a harmincas évek végén a nácizmus barbársága elől távozott Amerikába, ahol mint könyvkötőmester él. Nyolcvanadik életévén túl chicagoi lakosként vetette papírra — BEÖTHY Ottó, a Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtára volt vezetőjének felkérésére — emlékeit a volt kamarai könyvtárról és SZABÓ Ervinről. Az új marxista egyetem könyvtárába olvadt ugyanis bele a kamarai könyvtár anyagának jelentős része, amikor azt 1948-ban létrehívta a nép új állama. „Velem együtt bizonyára sokan mások is — írja nekünk BEÖTHY Ottó — szívesen őrzik emlékülben a volt kamarai könyvtár levegőjét, liberális hangulatát, ahol a húszas évek sötétségében is szívesen kiadták a „Stammhammert”, a szocializmus akkor gazdagnak tűnő bibliográfiáját, marxista broszúrákat, sőt az elérhetetlenül ritka „Theorien über den Mehrwert” köteteit is.” —

Néhány évszámot pótolni kellett — igen kevés esetben volt rá szükség. Ezt a munkát KLINDA Mária, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár munkatársa végezte el.